

Филип Рот - „Писателят призрак“

Беше последният светъл час на един декемврийски следобед преди повече от двацет години – бях на двацет и три, пишех и публикувах първите си разкази и подобно на много предшестващи ме герои от билдунгсроманите вече замислях своя собствен, когато пристигнах за среща с великана в неговото укритие. Облицованата с дърво къща се намираше в края на черен път, на четиристотин метра височина в Бъркшърските възвишения, но мъжът, появил се от кабинета, за да ме посрещне с церемониален поздрав, носеше габардинен костюм, плетена синя вратовръзка, забодена за бялата риза със семпла сребърна игла, и добре лъснати черни официални обувки, които оставиха у мен впечатлението, че току-що е слязъл от стола на някой ваксаджия, а не от високия олтар на изкуството. Преди да успея да се съсредоточа достатъчно, за да забележа властния, деспотичен ъгъл на вирнатата му брадичка или царствената, педантична, почти капризна старателност, с която, сядайки, оправя дрехите си – преди да забележа каквото и да било освен това, че по някакво чудо от нелитературния си произход бях стигнал дотук, до него, – аз добих впечатлението, че И. А. Лоноф прилича повече на местен училищен инспектор, отколкото на най-оригиналния разказвач по тези места от Хоторн и Мелвил насам.

Не че нийоркските клюки за него бяха породили у мен представата за нещо повеличаво. Когато неотдавна бях споменал името му пред хората от бранша по време на първия коктейл, даден в Манхатън по случай публикациите ми – бях пристигнал там възбуден като някоя уж звезда, под ръка с един по-възрастен редактор, – умните глави наоколо ми набързо го подминаха, сякаш бе абсурдно, че един евреин от неговото поколение, при това син на емигранти, се е оженил за издънка на стар род от Ню Ингленд и през всичките тези години живее „в провинцията“, тоест в нееврейската пустош, населена с птици и дървета, където бе започнала и отдавна бе свършила Америка. Но тъй като и другите знаменитости, споменати от мен по време на коктейла, също предизвикаха лека усмивка у посветените, аз се отнесох скептично към сатиричното описание на именития, усамотил се сред природата отшелник. В действителност видяното на коктейла ме наведе на мисълта, че да се укриеш високо в планинските усои, в самотната компания на птици и дървета, вероятно не би се отразило зле на който и да е писател, бил той евреин или не.

Гостната, в която ме въведе Лоноф, бе спретната, уютна и непретенциозна: голяма кръгла везана черга, няколко облечени в калъфи фотьойла, износено канапе, дълга стена с книги, пиано, грамофон, дъбова библиотечна маса със старателно подредени по нея вестници и списания. Бледожълтите стени над бялата ламперия бяха голи, като изключим шестте любителски акварела, изобразяващи старата фермерска къща през различни сезони. Отвъд покритите с възглавнички первазни ниши под прозорците и белезникавите памучни пердета, спретнато привързани от двете страни, се виждаха оголели тъмни кленове и поля с довеян от вятъра сняг. Девственост. Покой. Простота. Усамотение. Съсредоточеността, пламтежът, яркостта на духа, запазени за мъчителното, възвишено, върховно призвание. Огледах се наоколо и помислих: ето така ще живея и аз.

Лоноф ми посочи един от двата фотьойла до камината, отмести решетката ѝ и надникна вътре, за да се увери, че коминът тегли. Хвърли клечка кибрит в подпалките, които очевидно бяха поставени там в очакване на нашата среща. След това върна решетката на предишното ѝ място с такава прецизност, сякаш я наместваше в рамка. Уверил се, че дървата са се запалили – доволен, че е успял да стъкне огън, без да изложи на опасност двестагодишната къща или нейните обитатели, – най-сетне бе готов да ми обърне внимание. С ръце, напомнящи по бързината и изяществото на своите движения ръцете

на жена, той хвана ръбовете на двата си крачола и седна. Движеше се със забележителна лекота за човек с такова едро и тежко телосложение.

– Как бихте предпочели да ви наричам? – запита Иманюел Айсидор Лоноф. – Нейтан, Нейт или Нат? Или може би имате съвсем други предпочитания?

Съобщи ми, че приятелите и познатите го наричат Мани и че и аз мога да сторя същото. – Това ще улесни разговора.

Съмнявах се, но се усмихнах, за да намегна, че въпреки опасността предложението да ме главозамае, ще му се подчиня. Решил да ме довърши, Майсторът пожела да чуе нещо за собствения ми живот. Естествено, през 1956 година нямаше какво толкова да разкажа за живота си – още по-малко пък, според мен, на такъв вещ и проникновен човек. Бях отгледан от любещи родители в един квартал на Нюарк, нито богат, нито беден; имах по-малък брат, за когото се говореше, че ме боготвори; в едно прилично местно училище и по-късно в отличен колеж се бях показал достоен наследник на поколения деди и прадеди; след това служих в армията – казармата беше само на час път от къщи, а аз изготвих информационни сводки за един майор от Форт Дикс дори и по времето на кървавите кланета в Корея, за които беше предвидено пушечното ми месо. След уволнението бях живял и творил в квартира на последния етаж на пететажен блок без асансьор близо до долния край на Бродуей, окачествена от моята приятелка, когато тя се нанесе там заедно с мен и се зае да я подреди, като „дома на един нецеломъдрен монах“.

За да се издържам, три пъти седмично пресичах реката и отивах в Ню Джързи, където работех с прекъсвания още от първото ми лято в колежа, отзовавайки се на една обява, обещаваща високи комисиони за предприемчиви търговски посредници. Всяка сутрин в осем закарвах екипа ни в някое западнало индустриално градче в Ню Джързи, за да предлагаме от врата на врата абонаменти за списания, а в шест надзирателят Макилрой ни подбираще от някоя предварително определена кръчма, за да ни откара обратно в центъра на Нюарк. Той беше наконтено пиянде с тънки мустачки и беше неуморим в поученията си към нас – две амбициозни момчета, спестяващи припечеленото, за да се изучат, и трима апатични ветерани, бледи, подпухнали и съсипани от всевъзможни нещастия – за това да не се занасяме с домакините, които заварваме вкъщи сами с ролки на главата, някой разярен съпруг като нищо щял да ни пукне черепа, можело да ни погодят номер и после яко да ни изнудват, можело да пипнем някоя от петдесетте вида венерически болести и да ни окапят месата, а най-важното – денят не бил безкраен. „Или се чукайте – хладнокръвно ни съветваше той, – или продавайте списания. Ваш избор.“ „Мойсей Мамонов“ – така го наричахме ние, двамата колежани. Но тъй като на нито една домакиня дори не й хрумна да ме покани отвъд входната врата, та даже само за да поседна – моя милост, естествено, зорко следеше и за най-мимолетната искрица на сладострастие у която и да е жена на каквато и да е възраст, сторила ми се поне донейде склонна да ме изслуша на прага, – аз по необходимост избрах съвършенство в работата, а не в живота и в края на всеки дълъг ден на агитация се оказвах с придобивка от по десет до двайсет долара комисиони и неопетнено бъдеще пред себе си. Бях изоставил този прозаичен живот едва преди няколко седмици, а заедно с него и момичето от апартамента на петия етаж, което вече не обичах, и с помощта на именития нийоркски редактор се озовах за през зимните месеци в празната творческа колония Куоси, пасторално убежище за хора на изкуството отвъд границата на щата, в който се намираше планината на Лоноф.

От Куоси му бях изпратил литературните тримесечници с публикуваните в тях мои разкази (до този момент четири на брой), придружени с писмо, в което описвах какво огромно значение бе придобил той за мен, когато попаднах на произведенията му „преди няколко години“ в колежа. Все в същия дух бях споменал, че съм запознат и с

неговите „родственици“ Чехов и Гогол, а по-нататък бях дал и други неоспорими доказателства за сериозността на литературните си занимания, без да пропусна да изтъкна младежката си възраст. И все пак нищо писано от мен дотогава не бе ме обливало в такава пот, както това писмо. Всичко, което без съмнение бе истина, зазвучаваше фалшиво още щом го напишеш и колкото повече се стараех да бъда искрен, толкова по-лошо ставаше. Най-накрая му изпратих десетата редакция на писмото, след което се опитах да пъкна ръка в отвора на пощенската кутия, за да измъкна плика. Нещата не вървяха по-добре и сега, докато се потях с автобиографията си в скромната уютна гостна. Пред античната камина на Лоноф не смеех да произнеса и най-безобидната непристойна шега, така че усилията да изимитирам Макилрой, които се радвах на такъв успех сред приятелите ми, сега бяха лишени от въздействие. Не можех и да говоря без задръжки за онова, за което ни бе предупреждавал Макилрой, нито пък да призная с каква радост бих кривнал от правия път, ако съдбата ми бе предоставила тази възможност. Слушайки моята цензурирана версия на една и без това твърде постна и незначителна житейска история, човек би си помислил, че не съм получил чистосърдечна и благосклонна писмена покана от именития писател да го посетя и прекарам една приятна вечер в дома му, а напротив – че съм изминал целия този път, за да отстоявам своя лична изстрадана кауза пред този най-строг от всички съдници, и че една-единствена погрешна стъпка от моя страна би довела до невъзвратимата загуба на нещо с неограничена за мен стойност.

Кое то всъщност си беше точно така, макар все още да не съзнавах напълно колко отчаяно желях неговото признание и защо. Чудото бе не че заеквам от свенливост и притеснение – нещо съвършено необичайно за мен в онези години на самоувереност, – а че не съм се проснал ничком върху везаната черга в нозете му. Защото, нали разбирате, аз бях дошъл да кандидатствам не за друго, а за привилегията да стана духовен син на И. А. Лоноф, да моля за неговото морално попечителство и да спечеля, ако мога, магическата закрила на застъпничеството и обичта му. Разбира се, аз имах свой собствен любещ баща, готов, ако го помоля, да отиде накрай света за мен, но моят баща беше фелдшер, а не творец и напоследък двамата имахме сериозни семейни недоразумения поради един мой нов разказ. Написаното от мен дотолкова го бе смутило, че бе хукнал към своя собствен морален наставник, някой си Леополд Уоптър, съдия по професия, та дано съдията накара сина да прогледне. В резултат от всичко това, след две десетилетия почти непомрачено дружеско беседване, двамата не си говорехме от близо месец и аз бях тръгнал по широкия свят да диря друг отец, който да ме благослови.

Друг отец, който не само не е фелдшер, а е творец, нещо повече – най-известният литературен аскет в Америка, този колос на търпението, храбростта и самоотрицанието, който през двайсет и петте години между първата и шестата си книга (за нея му бе присъдена Националната литературна награда, която той без много шум отказа да приеме) беше буквално лишен от читателска публика или признание, а в случай че въобще го споменавах, неотменно биваше отхвърлян като някаква странна антика от гетото на Стария свят, старомоден фолклорист, сляп и глух за основните тенденции в литературата и обществото. Едва ли някой знаеше кой е или къде всъщност живее и в продължение на четвърт век почти никой не се и интересуваше. Дори и сред читателите му се намираха такива, които предполагаха, че фантазиите на И. А. Лоноф за американците са писани на идиш нейде из царска Русия, преди, според техните представи, да го връхлети смъртта (подобна участ впрочем едва не бе сполетяла баща му) поради раните, нанесени му при един погром. Възхищаваше ме не само упоритостта, с която бе писал своите чудати разкази през цялото това време, но и фактът, че откакто бе „открит“ и популяризиран, отказваше всякакви награди и титли,

отхвърляше членство във височайши институции, не даваше изявления пред обществеността и не желаше да бъде фотографиран, сякаш асоциирането на неговата физиономия с творчеството му би било смехотворно и нелепо.

Единствената снимка, позната на читателската публика, бе леко размазаният, тониран в сепия портрет, публикуван през 1927 година от вътрешната страна на корицата на „Това е твоето погребение“ – красивият млад творец със замечаните бадемови очи, тъмния бухнал любовчийски перчем и примамливата, изразителна долна устна. Тъй различен изглеждаше той сега, не само поради увисналите бузи, корема и оплешивяващата, оброчена в бяло глава, но и като човешки тип въобще, та аз си помислих (щом възвърнах способността си да мисля), че навярно нещо по-неумолимо от времето е предизвикало тази метаморфоза – неин автор трябва да е бил самият Лоноф. Като изключим гъстите лъскави вежди и леко вирнатата към небето своенравна брадичка, абсолютно нищо у този петдесет и шест годишен човек не напомняше портрета на страстния, самотен, свенлив Валентино, написал през десетилетието, увенчано с лаврите на младите Хемингвей и Фицджералд, сборник с разкази за еврейски скиталци, каквито нито един добрал се в скиталчествата си до Америка еврейин не бе съчинил досега. И наистина нищо не ме бе накарало да осъзная с такава сила до каква степен аз съм издънка на своя еврейски род, както запознанството, в качеството ми на правоверен атеист колежанин и стажант-интелектуалец, с цялостното творчество на Лоноф – нищо от отнесените в Чикагския университет спомени за заниманията по староеврейски в детството, гозбите на майка ми или споровете, водени между родителите и роднините ми, относно ужасните последствия от смесения брак, проблема за Дядо Коледа и несправедливите квоти в медицинските висши учебни заведения (квоти, които, както отрано научих, обясняваха защо баща ми бе станал фелдшер, а също и защо до края на живота си бе ревностен привърженик на Антиклеветническата лига „Бней Брит“).